

А. ГЕВ'ЮК (Чернівці)

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Суспільно-політична, соціально-економічна розмаїтість сучасного світу є в значній мірі наслідком тривалих процесів боротьби тенденцій співіснування різних релігійних спільнот. Особливу роль у цих процесах відіграють великі міжнародні релігійні інституції, які, базуючись на власній «месійній» концепції світобудови, формують духовно-культурні, морально-ціннісні та етичні принципи як для своїх вірних, так і для суспільств в цілому.

Протягом тривалого історичного періоду найбільш провідним впливовим міжнародним релігійним ідеологічно-духовним центром впливу є Католицька церква. Організаційна структура католицької церкви, незважаючи на наявність

десятьок автономних Католицьких Церков у різних країнах світу, відрізняється жорсткою централізацією та ієрархічним характером. Сучасній Католицькій Церкві підпорядковані величезна армія духовництва, численні чернечі ордени, місіонерські і благодійні організації та установи. До неї також примикають численні світські громадські організації - політичні партії, профспілки, молодіжні, жіночі та інші об'єднання. Католицька церква має власну пресу, кіно, телебачення і радіомовлення, а також мережу навчальних закладів.

Характерно, що Католицька Церква сама по собі не є суб'єктом міжнародного права і з правової точки зору не може вступати самостійно у зовнішні зносини, а здійснює це за посередництвом і під керівництвом Святого Престолу. Сучасна діяльність католицької церкви базується на подвійному її представництві, Святим Престолом у міжнародних організаціях і органах перш за все, духовного характеру, так і державою Ватикан в міждержавних, насамперед політичних, відносинах. Таке становище створює унікальну ситуацію безпосереднього впливу релігійної інституції на перебіг подій локального та глобального значення.

Багата історія папської дипломатії свідчить, що Католицька Церква внесла істотний внесок у становлення європейського та глобального світоустрою. Завдяки тому, що в міжнародних відносинах Святий Престол намагається дотримуватися нейтралітету і займатися перш за все, посередництвом, у різні історичні епохи він ставав центром, навколо якого складалися різноманітні форми міжнародних об'єднань, а Ватикан перетворювався на осереддя дипломатичної активності.

На сьогодні в Україні існує надзвичайно мало нових політологічних досліджень, присвячених комплексному аналізу ролі та місця дипломатії католицьких інституцій в сучасних міжнародних відносинах та їхньому впливі на українське суспільство. В наявних же релігієзнавчих, історичних та журналістських працях К Гудзик, В. Єленського, А. Колодного, С. Кияка О. Недавньої С. Сьоміна, О. Турій, Л. Филипович, П. Яроцького та інших, в яких аналізуються характер та суперечності розвитку Католицької Церкви, прослідковуються в основному часткові елементи дипломатії Святого Престолу скрізь призму релігієзнавчого, богословсько-філософського, історичного, персоналістичного та журналістського підходів.

Дослідження дипломатичної діяльності Святого Престолу в сучасних міжнародних відносинах та україно-ватиканських відносин здійснено у праці В. Козлова [4] де автор намагається через загально-дипломатичний підхід, проаналізувати дипломатичну політику Святого Престолу. Надзвичайно цікавий і різнобічний погляд на історію та сучасну діяльність Ватикану представляє в своїй роботі колишній посол України при Святому Престолі Г. Хоружий [5].

Цінним свідченням всієї многогранної діяльності Апостольського Нунція в Україні є праці Архієпископа Миколи Етеровича [1], в яких автор розповідає про свою пастирську та дипломатичну діяльність на посаді Апостольського Нунція в Україні.

Важливим джерелом для аналізу дипломатичних двосторонніх відносин між Святим Престолом та Україною є численні інтерв'ю Апостольських Нунцій в Україні А. Франко, М. Етеровича, І. Юрковича. А також послами України при Апостольській Столиці Н.К. Ковальської, Г.Ф. Хоружого, Т.І. Іжевської.

Спроба розгляду дипломатичного впливу Святого Престолу на світові процеси через політологічно-релігійний підхід потребує нових підходів та методів дослідження в українській науці. Тому метою статті є аналіз ролі та місця дипломатії католицьких інституцій в сучасних міжнародних відносинах і зокрема в Україні.

Особливістю міжнародної діяльності дипломатичної служби Святого Престолу є виконання подвійної місії: церковної та дипломатичної. Одночасне служіння етичним цілям, тобто духовним цінностям, і цілям політичним робить папську дипломатію унікальним явищем в міжнародних відносинах.

Ідеологічною основою суті дипломатичної діяльності Святого Престолу у постбіполярній системі міжнародних відносин є католицька концепція світового порядку, що безпосередньо висвітлюється у соціальному вченні Католицької церкви. Вона містить перелік та аналіз сучасних проблем сьогодення, які на думку церкви мають становити програму дій для урядів, людей доброї волі та віруючих, і за своєю суттю зводиться до захисту та поваги прав і обов'язків людини.

Головною доктринальною основою дій сучасної дипломатії Апостольської столиці виступають рішення Другого Ватиканського собору, які були закріплені у різноманітних формах декретів, декларацій та постанов. Відповідно до цих документів формуються підходи щодо практичної діяльності дипломатичних служб Святого Престолу, а також пріоритетні напрямки діяльності Апостольської столиці які носять релігійний характер, зокрема боротьба за католицьке розуміння свобод, евангелізація народів, благодійна, освітньо-виховна діяльність, екуменічний та міжрелігійний діалог тощо.

Виділяючи рівні міжнародного впливу дій Святого Престолу на суспільства, держави, регіони, людські спільноти та соціальні групи і окремі особистості, можна сконцентруватися на декількох існуючих напрямках діяльності католицької Церкви в суспільно-політичній, економічній та культурній сферах.

Міжнародна діяльність Святого Престолу надзвичайно багатовекторна і різнопланова. В переліку завдань, міжнародної діяльності католицької Церкви, зазначена насамперед духовна опіка і захист своїх вірян в різних країнах, а також розширення там сфери своїх зовнішніх зацікавлень через місіонерство серед населення їх країн, дружнє спілкування із братніми церквами, здійснювати діалог з духовними лідерами інших релігій, консультації з відомими державними і громадськими діячами, науковцями, політиками, представництво в міжнародних міжрелігійних асоціаціях тощо. „Виклики сучасного світу вимагають від Церкви нових рішень, нового поштовху, щоб розділити з іншими власні духовні переконання, пропонуючи з новою свіжістю цінності Євангелія. Це необхідно зробити в новому суспільному контексті, частину якого складають також і люди з іншими переконаннями, а також багато з тих, хто не відкрив важливості духовного виміру, проте щиро вболіває за долю людства. Церква має налагодити контакт з ними усіма, пропонуючи їм плоди власних роздумів та свіжі свідчення живої віри. Папа Іоанн Павло II визначив його терміном „нова евангелізація“. Хоча дехто сприйняв цей концепт в абсолютно помилковий спосіб - як експансію за рахунок інших. Але основна ідея полягає, власне, у привертанні уваги до евангельських цінностей в житті народів, для чого необхідні зусилля усіх Церков, включаючи й зусилля Церков Східної Європи” [6]. З часу Другого Ватиканського Собору погляди Святого Престолу на суспільно-політичні, економічні та

культурні міжнародні події розглядаються через духовні елементи, спільні для різних релігійних традицій. Тому Святий Престол намагається у своєму баченні завжди наголошувати на тому, що є універсальним для всіх людей, що їх об'єднує.

Сьогодні Католицька Церква, активно розвиваючи міжнародну діяльність, наполягає на привнесенні моральних цінностей у політику та міжнародні відносини. Апостольський Престол намагається шукати шляхів, що ведуть до мирного порозуміння, надавати гуманітарну допомогу жертвам воєн, міжетнічних конфліктів у різних куточках планети тощо. Політика нейтралітету, проголошена Ватиканом, відкриває широкі можливості для здійснення посередницьких функцій у вирішенні різноманітних політичних, етнічних конфліктів тощо.

При дослідженні дипломатії Святого Престолу треба брати до уваги той факт, що вона є особливою, оскільки поєднує в собі два напрямки діяльності: церковний та дипломатичний. У католицькій традиції ці місії прийнято називати діяльністю Святого Престолу „всередині” (ad intra) та „зовні” (ad extra).

Католицька церква є єдиною світовою релігійною структурою, і активним учасником різноманітних політичних, економічних та культурних подій міжнародного життя, що за посередництва Святого Престолу, а саме Апостольської столиці є суб'єктом міжнародного права і відповідно до цього провадить свою активну міжнародну політику в державах або інших суб'єктах міжнародного права. Оцінюючи роль та місце Святого Престолу в світовій політиці необхідно підкреслити істотні відмінності в змісті та методах ведення міжнародної діяльності папської дипломатії і світських держав. Вплив Святого Престолу на міжнародні відносини та Україну зокрема слід розглядати в контексті комплексної діяльності різноманітних інституцій католицької Церкви, що носять духовно-релігійний характер (релігійні громади, парафії та єпархії, товариства, управління і центри, монаші спільноти, ордени, братства і місії, монастирі, благодійні фонди, духовні навчальні заклади, суспільно-релігійні видавництва, учбові заклади) так і через органи, міждержавних відносин посольства консульства та місії (Апостольські нунціатури).

Фундаментальну роль у формуванні інституційних засад функціонування дипломатичної служби Католицької Церкви відіграє Папа Римський. Він особисто, або через підпорядковувани йому органи Римської курії здійснює представництво Святого Престолу і Ватикану на міжнародній арені, укладає, ратифікує, денонсує міжнародні угоди, приймає дипломатичних представників іноземних держав та призначає, направляє, переводить і відкликає своїх представників, які представляють його як при окремих церквах, так і при державних органах влади.

Реалізацію зовнішньополітичних завдань покладено на органи Римської курії. Безпосереднім оперативним керівництвом займається Державний секретаріат, до сфери компетенції якого входять питання координації діяльності двосторонньої та багатосторонньої дипломатії Ватикану. Керує секретаріатом призначуваний папою кардинал, який зазвичай вибирається з числа кар'єрних дипломатів, в розпорядженні якого знаходиться близько півтора сотні осіб. Поряд з Державним секретаріатом до міжнародних відносин причетні більшою або меншою мірою практично всі органи Римської курії.

Закордонні органи зовнішніх зносин Святого Престолу можна умовно поділити на дві категорії: дипломатичні – апостольські нунціатури, представництва при міжнародних міждержавних організаціях, спеціальні місії та недипломатичні – апостольські делегації, що представляють Святий Престол при окремих церквах. Умовний поділ папських представництв викликано тим, що зазвичай апостольські делегації за відсутності дипломатичних відносин фактично виконують функції апостольських нунціатур, а саме підтримують контакти з урядами країни або регіону перебування.

Як правило, співробітники папських закордонних представництв нечисленні і в більшості своїй складаються з двох-трьох осіб - Папського Легата (Посланець), радника або секретаря, та технічного персоналу який переважно складається з представників монашеских чинів та орденів.

Призначення Легатів до окремих Церков різних країн та регіонів, їх переведення та відкликання відбувається відповідно до канонів „Кодексу канонічного права, стосовно папських посланців” [3] Легатам Римського Архієрея доручається постійно представляти Римського Архієрея при окремих Церквах, а також в державах та перед світською владою в місцях їхнього призначення. Папський Легат який виконує функцію постійного представника при главі держави та у відносинах з церковною ієрархією даної країни, отримує звання Апостольського Нунція. Згідно „Кодексу канонічного права, стосовно папських посланців” на них покладається особливий обов'язок „установлювати й підтримувати зв'язки між Апостольським Престолом та властями певної держави, займатися питаннями відносин Церкви з державою та сприяти укладенню конкордатів, інших подібних угод та втіленню їх у життя” [3]. „Одним із проявів цього явища є також і присутність дипломатичного представництва Святого Престолу в Україні, що виконує свої завдання перед державною владою, в житті Католицької Церкви та у справі сприяння екуменічного діалогу між Церквами” [7].

А у тих випадках, коли держава не встановила дипломатичних стосунків зі Святим Престолом, Римський Архієрей направляє своїх посланців, які представляють його лише при Церкві й мають звання Апостольських Делегатів. Вони не акредитовані при уряді держави, але мають своїм обов'язком „ліквалитися про встановлення дедалі міцніших та дієвіших зв'язків між Апостольським Престолом та окремими Церквами на території певної держави” [3].

З тими країнами, де з різних причин Святий Престол не має можливості встановити двосторонні відносини на рівні дипломатичних представництв, Апостольська столиця зазвичай зав'язує контакти через апостольські делегації або відкриває спеціальні представництва. Святий Престол також практикує направлення папських представників, що виконують місії тимчасового характеру.

Функції папського легата можна поділити на дві складові: церковну (місія „всередині”) та дипломатичну (місія „зовні”). Порівнюючи функції папського легата з функціями глави світського дипломатичного представництва, можна сказати, що вони мають цілу низку особливостей. По-перше, легат виступає не від імені Ватикану, а від імені Святого Престолу, що підкреслює, перш за все, духовний вимір відносин. По-друге, папський представник захищає у державі призначення, інтереси не лише Святого Престолу та підданих Ватикану, а також і кожного вірного Католицької церкви. Його діяльність спрямована на забезпечення нормального функціонування Католицької церкви, що включає в себе вільне відправлення

релігійного культу та розповсюдження Євангелія. Різниця також існує в тому, що, на відміну від світських посольств, папські представники здебільшого не займаються розвитком економічної чи військової сфери відносин.

Не зважаючи на незначну кількість дипломатів Святого Престолу в країні перебування, продуктивність їхньої праці є досить високою. Це пояснюється тим, що папські представники при виконанні своїх функцій часто спираються на допомогу різних католицьких організацій країни (або регіону) перебування, священнослужителів та мирян. Усі папські дипломати зазвичай мають науковий ступінь та досить добре володіють декількома мовами регіону перебування.

Впродовж свого існування Святому Престолу і його дипломатії щоб вижити доводилося весь час уважно стежити за змінами, що відбуваються в світовій політичній системі, і, природно, реагувати на них через відповідні заяви та заходи своїх релігійних інституцій.

Міжнародний вплив Святого Престолу спирається на величезне число віруючих католиків яка налічує понад одного мільярда осіб. Ці люди згуртовані єдиною вірою і єдиними цінностями, для багатьох з них католицизм не тільки світоглядний орієнтир, але і спосіб життя. Тому дипломатія Ватикану має в своєму розпорядженні грандіозний духовний і людський потенціал, якого не мають дипломатичні служби світських держав. Все це ставить папських дипломатів у виняткове положення.

Дипломатична діяльність Святого Престолу спирається не на могутності окремої національної держави, а на могутності підтримки окремих національних груп тиску, що складаються переважно але необов'язково із католиків, а це здебільшого представники найрізноманітніших політичних сил, католицьких організацій і рухів, засобів масової інформації, тобто, на всю католицьку інфраструктуру в тій або іншій країні.

На сучасному етапі в двосторонніх відносинах між Католицькою церквою та Україною відносини проходять на двох рівнях: держава Ватикан – держава Україна, католицькі релігійні інституції – населення України.

Незалежна Україна встановила дипломатичні відносини з Ватиканом 8 лютого 1992 р. через відкриття Апостольської нунціатури. Тому характеризуючи дипломатичні відносини між Україною та Ватиканом Надзвичайний і Повноважний Посол України у Ватикані Т. Іжевська зазначила, що „неможливо оминати того, що Ватикан є не лише зовнішнім партнером нашої держави, а є й чинником її внутрішнього життя. В Україні живуть понад шість мільйонів католиків. Це - громадяни нашої держави, для яких позиція католицької церкви є одним із головних чинників формування особистих суспільно-політичних та духовних орієнтирів” [2].

Дипломатія Святого Престолу здійснює вагомий вплив на формування сучасної системи релігійних відносин в Україні, через регулярно двосторонні зустрічі на різних рівнях, та співпрацю у політико-дипломатичній, гуманітарній, культурній, науковій та інформаційній сферах. В основному співробітництво між Апостольською Столицею та Україною відбувається в гуманітарній і культурній сферах.

Дипломатичні структури Святого Престолу намагаються досягати поставлених цілей переважно шляхом моральної та правової дії. Тому дипломатія Святого Престолу в сучасній Україні свої зусилля зосереджує на морально етичних аспектах буття людини, через призму блага людської особистості, яка згідно з католицькою доктриною сотворена за образом і подобою Бога. Так як зазначає Апостольський Нунцій в Україні Архієпископ І.Юркович „Католицька Церква змогла за ці роки реалізувати тут багато ініціатив, щоб забезпечити душпастирською опікою своїх вірних. Одним із проявів цього явища є також і присутність дипломатичного представництва Святого Престолу в Україні, що виконує свої завдання перед державною владою, в житті Католицької Церкви та у справі сприяння екуменічного діалогу між Церквами” [7].

Вплив дипломатії Апостольської столиці на перебіг подій українського життя обумовлюється також і підтримкою значної кількості католиків в Україні з широко побудованою їх організаційно-ієрархічною структурою.

Таким чином, роль місце та вплив дипломатії Святого Престолу в міжнародному ідейно-релігійному, політичному, економічному та культурному житті країн світу та України зокрема, обумовлюється такими факторами як тривалі історичні традиції та досвід, великою кількістю католиків у світі, наявність розгалуженої і чітко побудованою централізованою організаційно-ієрархічною дипломатичної структури та мережі релігійних організацій Католицької Церкви.

Святопрестольська дипломатія намагається досягати поставлених цілей переважно шляхом моральної та правової дії, одночасне служіння етичним цілям, тобто духовним цінностям і цілям політичним робить папську дипломатію унікальним явищем в міжнародних відносинах.

1. Етерович М. Святий Престол і Україна. – Львів: Свічадо, 2004. – 232 с., Етерович М. Дорогами України. – Львів: Свічадо, 2007. – 524 с.
2. Іжевська Т. Україна - Ватикан: відносини довіри // Дзеркало тижня. – № 19 (747). – 30 травня – 5 червня 2009. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1600/66284>
3. Кодекс канонічного права, стосовно папських посланців // Апостольська Нунціатура в Україні. – Режим доступу: <http://www.nuntiatuara.kiev.ua/nuncio.files/dyplomacy.htm>
4. Козлов В.А. Дипломатія Святого Престолу в постбіполярній системі міжнародних відносин за часів понтифікату Іоанна Павла II. – Книга-Вега, – 2008. – 192 с.
4. Хоружий Г. Ватикан: історія і сучасність. – Львів: Місіонер, 2007. – 280 с.
5. Юркович І. Людям треба дати гарантії тієї гідності, якою наділив їх сам творець // Державна справа. – Березень 2009 // Апостольська Нунціатура в Україні. – Режим доступу: http://www.nuntiatuara.kiev.ua/nuncio.files/s_03_09.htm
6. Юркович І. На все воля Божа // Українські підсумки. – лютий 2009. – // Апостольська Нунціатура в Україні. – Режим доступу: http://www.nuntiatuara.kiev.ua/nuncio.files/s_02_09.htm

SUMMARY

Gevyuk A. DIPLOMATIC ACTIVITY OF HOLY SEE IS IN MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

The article analyzes role, place and influence of diplomacy of the Holy See in contemporary international relations.

Simultaneous service for religious and political aims makes diplomatic activity of the Holy See a unique phenomenon in international relations that is trying to achieve its goals mainly through moral and judicial activity. In this context, Vatican-Ukraine relations is an example of succesful ties in political and religious spheres.